

(((((((

)*)

((.))
Copyright © 2011-----
157
((.))
Copyright © 2011

Головне управління освіти і науки Київської міської адміністрації своїм наказом від 25.08.2009 за №164 затвердило здійснення педагогічним колективом інноваційної освітньої діяльності (статус експериментального ЗНЗ регіонального рівня) і проведення у 2009–2013 роках дослідно-експериментальної роботи у початковій ланці ліцею №157 м. Києва (директор В.І. Костенко) за темою, винесеною у заголовок цієї наукової роботи примітно, що це вже третя тематична програма, що реалізується на базі в основному виконаної програми фундаментального соціально-психологічного експерименту (1994–2004) з теми “Школа віри” [6; 17; 35], а пізніше створеної лабораторії модульно-розвивального підручника (2005 рік), яка працювала за темою “Наукове проектування та експертиза модульно-розвивальних підручників” (2005–2008), що успішно виконана (див. далі, а також [7; 34]). Отож пропонувані основи наукової програми є продовженням багаторічних творчих напрацювань як наукових керівників та учасників експерименту, так і вчителів-дос-

* Дослідження здійснене у рамках експериментальної теми “Принципи та методика розробки освітніх сценаріїв у системі модульно-розвивального навчання”, затвердженої Головним управлінням освіти і науки КМДА №164 від 25.08.2009 р.

лідників із проектування та створення модульно-розвивальних підручників та освітніх сценаріїв; вони охоплюють мету і завдання, засадничі гіпотези, об'єкт і предмет дослідження, опис інновації та очікувані результати експерименту, а також етапи і терміни реалізації прикладного дослідження (підготовчо-проектний, адаптивно-перетворювальний та результативно-узагальнювальний). Крім того, у статті подається основний аналітичний матеріал про прикладну результативність названої науково-дослідної роботи з 2008 по 2011 рік.

Виконавці наукової програми:

педагогічний колектив початкової ланки ліцею №157 м. Києва в особі заступника директора з навчально-виховної роботи **Лапшиної Любові Михайлівни**, заступника директора з науково-методичної роботи **Козлової Тамари Василівни** та вчителів-дослідників **Суляви Олени Миколаївни**, **Богачук Л.О.**, **Свєчинікової О.В.**, **Трофименко В.Д.**, **Торбенко Н.І.**

Учасники:

Навчально-дослідний інститут методології та економіки вищої освіти в особі провідного наукового співробітника, кандидата психологічних наук, доцента **Гуменюк Оксани Євстахіївни**, кафедра соціальної роботи Тернопільського національного економічного університету в особі заступника завідувача кафедри, кандидата психологічних наук, доцента **Гірняка Андрія Несторовича**, ліцей №157 міста Києва в особі директора **Костенка Віктора Івановича**.

Наукове керівництво:

Навчально-дослідний інститут методології та економіки вищої освіти Тернопільського національного економічного університету в особі директора, доктора психологічних наук, професора, академіка АН вищої школи України, головного редактора журналу “Психологія і суспільство” **Фурмана Анатолія Васильовича**.

Актуальність дослідження спричинена зростанням формальності фахово організованої освіти в навчально-вихованих закладах (дошкільні, школи, гімназії, ліцеї, ВНЗ та ін.) і відчуженням від освітнього процесу не лише учнів, студентів і слухачів, а й педагогів та викладачів. Проблема полягає в тому, що високе технічно-інформаційне оснащення навчальної взаємодії у часопросторі класу, кабінету, аудиторії чи лабораторії, у тому числі комп'ютерною технікою, не лише не долає нагальних психодуховних труднощів її конкретних учасників, а, навпаки, непомірно ускладнює, невиправдано проблематизує їхню освітню працю. У цій явно кризовій ситуації освітнього повсякдення його масовий суб'єктний загал, будучи неповно особистісно й фрагментарно індивідуаль-

нісно задіяним до полідіалогічної педагогічної взаємодії залишається переважно тільки зовнішньо вмотивованим, ситуаційно, несамоактуалізованим, рефлексивно некомпетентним. Тому перед соціогуманітаристикою, передусім освітологією [див. 15; 19; 25] і психософією [12; 14], постає найголовніше завдання – не тільки запропонувати, а й теоретико-методологічно обґрунтувати та емпірично перевірити на достовірність *інноваційну освітню модель* такого психодидактичного змісту, котра б системно реалізувала посферні здібності та найкращий потенціал розумового, соціального, екзистенційного та духовного розвитку всіх учасників суспільно організованих навчання, виховання, просвітництва. Наш двадцятирічний досвід науково-програмного експериментування показує, що це завдання на сьогодні на рівні національної освіти як вітакультурної цілісності спроможна вирішити лише *система модульно-розвивальної інноватики* [див. детально 1–4; 8–9; 11; 16; 20–30; 32].

Мега дослідження – розробити й апробувати повноцінні взірці освітніх сценаріїв з навчальних предметів на основі вже попередньо розроблених та апробованих модульно-розвивальних підручників, зважаючи на вимоги принципів і методичні інваріанти ведення психосоціально паритетної навчальної взаємодії у класі.

Завдання дослідно-експериментальної роботи:

- 1) висвітлити основний зміст драматичної концепції паритетної освітньої діяльності вчителя і учнів;
- 2) охарактеризувати інноваційний освітній процес як повноцінний цикл психомистецьких технологій і технік модульно-розвивальної навчальної взаємодії;
- 3) обґрунтувати сутність, композицію і термінологію освітнього сценарію;
- 4) науково спроектувати 3–5 взірців повноцінних освітніх сценаріїв модульно-розвивальних занять для початкової ланки загальноосвітньої школи;
- 5) апробувати, вдосконалити і видрукувати для масового використання вчителями-дослідниками кілька найкращих освітніх сценаріїв, передбачивши їх методичне використання у єдності з модульно-розвивальними підручниками.

1. У системі модульно-розвивального навчання повноцінне функціонування навчального модуля можливе лише за умов розгорнутої психомистецької дії, що за перебігом і розвитком навчальних подій подібна до драматичної вистави; звідси походить природний драматизм психосоціальної паритетної освітньої діяльності вчителя і учнів, що пов'язаний з переходом останніх від емпіричного до наукового знання, від недосконалих дій до економних умінь, від неявних правил поведінки до особисто прийнятих соціальних норм, від розмитих ідеалів до чітко усвідомлених ціннісних орієнтацій, нарешті від нагальних потреб до психодуховних форм любові, віри, добра, справедливості, краси, свободи, творчості тощо.

2. Освітній сценарій певною мірою стане альтернативою традиційному планові-конспекту уроку, якщо з науково-мистецьких позицій утілюватиме закономірності безперервної розвивально-комунікативної взаємодії від першої

до останньої хвилини модульного заняття у багатодинамічних міжособистісних системах; тому його основний зміст повинен становити діа- і полілогічні взаємини учасників навчання, які й спричиняють їхню інтенсивну внутрішню роботу над реалізацією власного інтелектуального, соціального, світоглядного і духовного потенціалу; водночас такий сценарій має детально описувати логіку розгортання розвивальної взаємодії з окремого навчального розділу (змістового модуля) в конкретному класі, а відтак покликаний здійснювати художньо-психологічну адаптацію освітнього змісту до закономірностей і вимог актуального модульно-розвивального процесу як завершеного навчально-пошукового дійства.

3. Змістову основу реального драматичного перебігу паритетної навчальної співдіяльності вчителя і учнів стосовно етапів цілісного освітнього циклу мають становити необхідні для його реалізації мистецькі складові: а) психомистецька мета, б) сценарна суть етапу, в) кульмінаційний зміст конфлікту, г) типовий хід навчальних подій як поступальне розгортання освітньо-мистецького дійства, д) інваріантні алгоритми мистецького ведення діалогічної педагогічної взаємодії.

4. Композиція освітнього сценарію повинна складатися принаймні із вступної та основної частин: перша – містити назву навчального модуля, його художню ідею та головний конфлікт, коротку психолого-педагогічну характеристику класу, визначення дійових осіб і виконавців, реквізиту та декорацій, нарешті надзавдань учителя і учнів, друга (зліва направо) – навчальний акт модульно-розвивального процесу й конкретний алгоритм полідіалогічного контактування, деталізований психомистецький перебіг розвивальної взаємодії у класі, психоемоційний зміст міжособових стосунків і ремарки педагога.

Опис інновації. Гуманізація суспільних взаємостосунків і навчально-виховного процесу зокрема на рубежі другого і третього тисячоліть спричинили утворення фундаментальної тенденції у розвитку освітніх систем – *зближення навчання із професійним мистецтвом* [5; 10; 22]. Якщо перша й особливо друга половина ХХ століття знаменувалися теоретичними і практичними намаганнями скопіювати у шкільній роботі *логіку наукового пізнання* й, відповідно, зміст дослідницької діяльності вченого, то останні 10–15 років відчутними є спроби побудувати освітній процес за закономірностями *мистецького дійства*, а відтак за художніми схемами поведінки акторів-виконавців, які відтепер перемістилися у клас та аудиторію.

За модульно-розвивального навчання зазначена суперечність між орієнтацією на наукові чи мистецькі канони не тільки розв’язується через розмежування двох складових утілення цілісного освітнього циклу (*наукове проектування* за вимогами теоретичного пізнання та *експериментальне впровадження* за психомистецькими моделями міжособистісної взаємодії), а й знімається їх ефективним взаємодоповненням завдяки інноваційній системі програмово-методичних засобів [див. 16; 22; 27; 32]. Так, остання містить шість обов’язкових компонентів, які забезпечують *паритетність* освітньої діяльності вчителя і учнів (граф-схеми навчальних курсів та матриці соціально-культурного змісту навчальних модулів), виконання вчителем двох найважливіших функцій – *дос-*

лідника (наукові проекти навчальних модулів) і *режисера* (освітні сценарії), а також двох основних способів причетності школярів до *ситуативного творення* кращого соціально-культурно-психологічного досвіду нації (модульно-розвивальні підручники та освітні програми самореалізації особистості).

Особливе місце у цій інноваційній системі засобів належить **освітньому сценарію** [11; 22; 27], що є альтернативою добре відомих планів-конспектів уроків. Останні розкривають логіку викладання вчителем навчального матеріалу, тобто фіксують послідовність розгортання змісту тієї чи іншої теми. Освітній сценарій з *науково-мистецьких позицій* втілює закономірності безперервної розвивально-комунікативної взаємодії від першої до останньої хвилини модульного заняття у багатодинамічних системах “учитель – учні”, “учень – учні”, “учитель – учень”, “учень – учень”. Саме тому основний його зміст становлять діа- і полілогічні взаємини учасників освітнього процесу, які спричинюють їхню інтенсивну *внутрішню роботу* над реалізацією власного інтелектуального, соціального, морального і духовного потенціалу.

Освітній сценарій зосереджує увагу вчителя на перипетях організованого навчального дійства в кількох площинах: *а)* конфліктної боротьби історичних і сьогоденних осіб у вирі розвитку людської цивілізації; *б)* тотальної проблемності життя людини у світі (пізнавально-сміслові суперечності і колізії, інтелектуальні труднощі і бар’єри, морально-етичні конфлікти тощо) і *в)* природного драматичного входження особистості в культуроємні пласти людського досвіду. Тому він утілює *драматичну концепцію паритетної освітньої діяльності вчителя і учнів* на кожному етапі модульно-розвивального процесу, специфічно реалізує послідовну зміну ситуацій і сцен розвиткового спілкування за класичною схемою: “зав’язка – розгортання подій – кульмінація – згасання подій – розв’язка”. Відповідно у системі інноваційного навчання за критерій ефективності розвивального циклу освітніх взаємостосунків береться лише те, що в культурному і духовному плані створив учень — міні-підручник чи задачник, нові смислові відношення чи моральні правила, інтелектуальні чи естетичні цінності, які знайшли реальне упредметнення в його думках, переживаннях, діях, рефлексивності.

За умов практичного втілення *психодраматичної концептуальної схеми* освітня співдіяльність і ділове спілкування вчителя і учнів на модульно-розвивальних заняттях характеризуються катарсичними сплесками, полівалентними спонуканнями, конструктивними переживаннями, тобто їхня позитивно вмотивована партнерська співпраця близька до *мистецької взаємодії*, оскільки: 1) відбувається прямий вплив на емоційну, розумову, моральну і духовну сфери особистості; 2) забезпечується полісміслові розуміння природи об’єкта пізнання, у т. ч. природи, людини, суспільства, мислення; 3) має місце драматизм розвивальної взаємодії (подив, напруження, переживання, захоплення, катарсис тощо); 4) максимально повно використовуються можливості комунікативно-технічних засобів впливу на актуальний психодуховний стан учня (інтонаційне мовлення, образні рухи, темпоміміка і жести та ін.).

План-конспект – це опис логіки самодостатнього розгортання навчального матеріалу одного уроку, тоді як освітній сценарій – наукове висвітлення соціально-культурної логіки мистецьки зорієнтованої освітньої співдіяльності осіб різних поколінь, яка чітко визначає *центральну сюжетну лінію* повного модульно-розвивального циклу навчальних занять: від емоційного захоплення, соціальної установки і внутрішньої мотивації до самооцінки й самоконтролю здобутих особистістю знань, умінь, норм і цінностей, її критичної та творчої рефлексії, вчинкових актів і духовних дій у творенні кращого довкілля і власного Я в локалізованому освітньому просторі-часі.

Заздалегідь розроблений освітній сценарій і потрібен для того, щоб на кожному міні-модулі змодельовати ситуацію драматичного протистояння, в якій ланцюг навчально-сценічних конфліктів вимагає не тільки пізнавального і чуттєвого, а й вольового і духовного зосередження, а відтак і напруженої внутрішньої роботи особистості над собою. Крім того, він визначає одну або кілька сюжетних ліній мистецького перебігу міжсуб'єктних впливів, що фіксують основні перипетійні кроки, висвітлюють у деталях і нюансах хід-перебіг розвивальних взаємин і фіксують емоційні стани і духовні дії, яких треба вчителю домагатися як режисеру.

Об'єктом дослідження є модульно-розвивальна система організації навчально-виховного процесу в початковій школі.

Предмет дослідження – наукове проектування, створення, апробація та використання освітніх сценаріїв модульно-розвивальних занять як ефективного інструментарію уможливлення психомистецьких технологій навчання і налагодження паритетної освітньої співпраці вчителя і учнів у класі.

1. Професійне оволодіння вчителями інноваційною практикою проектування, створення і використання освітніх сценаріїв у взаємодоповненні з модульно-розвивальними підручниками дасть змогу: *по-перше*, істотно підвищити їх науково-психологічну грамотність, соціогуманітарну компетентність та педагогічну майстерність; *по-друге*, оптимізувати внутрішньорозвитковий вплив організованого навчального процесу на особистість кожного учня; *по-третє*, домогтися найкращих, зважаючи на розумовий, соціальний, психосмисловий і духовний потенціал, освітніх показників в оволодінні школярами системою знань, умінь, норм, навичок, цінностей та психодуховних форм повсякденного життєзреалізування.

2. Створення повноцінних освітніх сценаріїв системи циклічно завершених модульно-розвивальних занять у початковій школі дасть змогу не тільки здійснити деталізований науково-мистецький опис психодраматичного перебігу довшеного освітнього циклу, а й уможливить впровадження серії ситуацій і сцен безперервної розвивальної взаємодії вчителя і учнів (зміст, форми, методи, засоби, час, місце навчального дійства), котра оптимізує психодуховне задіяння кожного в колективно-індивідуальне зреалізування паритетної освітньої співпраці в локальному часопросторі інноваційно зорієнтованого навчання.

3. Запропоновані взірці освітніх сценаріїв – це реальний продукт здійснення науковцями і практиками принаймні двох діяльностей – інноваційно-освітньої та дослідно-експериментальної, взаємодоповнення яких продемонструє новітні форми продуктивної взаємодії психодидактичної теорії і педагогічної практики, методологічного мислення і професійної навчально-виховної діяльності, котрі заслуговують на поширення у сьогоденній практиці українського шкільництва.

4. Підготовка та тиражування якісних освітніх сценаріїв розширить арсенал інноваційних програмово-методичних засобів українських педагогів, стимулюватиме їхню інноваційно-пошукову діяльність і задоволення потреби в оргтехнологічному та методичному оновленні своєї учительської роботи, а також розширюватиме практику психолого-педагогічного експериментування над умовами і чинниками розвитку учня як суб'єкта, особистості, індивідуальності та універсума.

Термін реалізації програми дослідно-експериментальної роботи: 01.09.2009 – 31.08.2013 р.

:

1. -- (01.09.2009 - 31.08.2010)

– обґрунтувати засади драматичної концепції паритетної освітньої діяльності вчителя і учня, що пояснює процесний перебіг цілісного модульно-розвивального освітнього циклу;

– описати інноваційний освітній процес як набір психомистецьких технологій і методів модульно-розвивальної навчальної взаємодії;

– проаналізувати освітній сценарій як інноваційно-методичний проект психомистецьких технологій практичного зреалізування у класі міжособистісної розвивальної взаємодії;

– спроектувати один взірець освітнього сценарію з предмету українська мова (тема “Слово. Закінчення слова”, 3 клас);

– удосконалити, апробувати і затвердити програму дослідно-експериментальної роботи за вищевказаною тематикою.

2. --- (01.09.2010 - 31.08.2012)

– висвітлити структуру, композицію і термінологію освітнього сценарію;

– обґрунтувати концепти, принципи та умови практичного створення ефективного навчально-розвивального дійства у початковій школі;

– охарактеризувати етапи та алгоритм створення освітніх сценаріїв;

– створити, апробувати і доопрацювати такі взірці освітніх сценаріїв модульно-розвивальних занять з:

а) з української мови до розділу “Будова слова”, 3 клас;

б) з української мови до розділу “Правопис іменників”, 4 клас;

в) з української мови до розділу “Мова і мовлення. Текст”, 4 клас;

г) з української мови до розділу “Мова і мовлення”, 2 клас;

– здійснити психодидактичну експертизу якості новостворених освітніх сценаріїв;

– провести фахове експертне оцінювання ефективності реальної освітньої взаємодії в експериментальних класах початкової школи, яка організується з допомогою освітніх сценаріїв і модульно-розвивальних підручників.

3.

(01.09.2012 – 31.08.2013)

– вдосконалити і видрукувати для масового використання вчителями початкової школи кілька найкращих освітніх сценаріїв і модульно-розвивальних підручників з однакових тем різних навчальних предметів;

– провести Всеукраїнський семінар для вчителів загальноосвітніх шкіл інноваційного типу за результатами вдосконалення програми дослідно-експериментальної роботи;

– виробити рекомендації щодо способів та умов запровадження освітніх сценаріїв у масову освітню практику;

– науково узагальнити результати експерименту, дати системну оцінку його наукового і практичного значення та оформити одержаний зміст у вигляді наукових звітів і рекомендацій (статті, посібники, освітні сценарії, методичні розробки, тези доповідей тощо).

База проведення експерименту. Головною нею є початкова школа ліцею № 157 міста Києва, тоді як допоміжними загальноосвітніми навчальними закладами модульно-розвивального типу будуть:

- гімназія № 9 міста Черкас;
- ЗОШ I–III ступенів №164 міста Харкова;
- ЗОШ I–III ступенів №10 міста Бердичева Житомирської області;
- ЗОШ I–III ступенів №54 міста Донецька;
- ЗОШ I–III ступенів №11 міста Куп'янська Харківської області;
- навчально-виховний комбінат I–III ступенів села Криві Коліна Черкаської області.

Опис наявного необхідного забезпечення експерименту. Експеримент забезпечений організаційно, науково-методично, психодідактично, матеріально-технічно.

Пропозиції щодо змісту і термінів здійснення контролю за ходом експерименту. Пропонується здійснювати регулярно щопівроку та після завершення кожного етапу експерименту одночасно на двох управлінських рівнях: а) Управління освіти Оболонської районної ради у місті Києві державної адміністрації, б) адміністрації ліцею №157 міста Києва.

Водночас **науковий супровід** виконання програми здійснюватимуть НДІ методології та економіки вищої освіти та кафедра соціальної роботи Тернопільського національного економічного університету.

Оскільки названа наукова програма успішно виконується, то подамо її *основні здобутки* за роками здійснення науково-дослідної роботи.

2008

1. Була успішно реалізована і завершена Програма прикладного дослідження “Наукове проектування та експертиза модульно-розвивальних підруч-

ників, 2005–2008 роки”. Згідно з рішенням міської експертної комісії з питань здійснення інноваційної педагогічної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах (протокол №4 від 29.04.2009 р.) у наступні роки завершити експериментальні дослідження з упровадження в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інноваційних освітніх технологій.

2. За цей період були створені, апробовані та доопрацьовані кілька МРП з української мови до розділів (автор Т.В. Козлова):

– “Слово. Значення слова” (для 3 класу), що має назву “Мовні фарби” (52 с.). Отримав гриф МОН України (протокол №7 від 24.06.2009 р.).

– “Відмінювання іменників”, I частина (для 4 класу, 40 с.). Отримав гриф МОН України (протокол №7 від 03.06.2010 р.).

– “Відмінювання іменників”, II частина (для 4 класу, 56 с.). Отримав гриф МОН України (протокол №7 від 03.06.2010 р.).

Зауважимо, що кожна з книжок наскрізно пронизана однією сюжетною лінією, де герої повісті-казки живуть своїм життям, вивчають правила рідної мови і водночас пізнають закони людяності і доброти. В них вдало підібрана система вправ для вироблення вмій та навичок, а також подані завдання творчого спрямування, які навчають дітей продуктивно мислити, розвивати власні творчі здібності. Оповідання для читання в класі й у сім’ї створюють підґрунтя для того, щоб кожна дитина замислилася над високими ідеалами добра, честі, любові. Крім того, МРП містять прекрасні ілюстрації, які виконують не лише естетичну чи супроводжувальну функції, а й інформаційну та розвивальну. Все це спонукає учня до активної взаємодії з ним, а використання емоційно-забарвленого матеріалу дає змогу істотно підвищити запам’ятовування здобутих знань, умінь, норм і цінностей.

Експерт, к. психол. н., доцент О.Є. Гуменюк зазначила, що “пред’явлені за звітний період МРП пройшли науково-методологічну експертизу і були визнані як такі, що мають високий коефіцієнт розвитковості (понад 80%). Це вказує на їх високу психозмістову складову як реальних засобів самофункціонування, саморозвитку, самокерівництва і самотворення молодших школярів як суб’єктів та особистостей інноваційної освітньої діяльності”.

Високу оцінку названим МРП дав науковий керівник експерименту: “Сторінки аналізованих навчальних книг спричиняють розвиток полімотиваційної освітньої діяльності учнів та формування їх потребо-сміслових спонукань і глибинних інтересів. Вони формують уже в учня початкової школи дидактично адаптовану, логічно завершену, відкриту систему категорій і понять, що об’єднує їх науковий, досвідний та особистий аспекти освоєння того чи іншого навчального предмета та культурологічні (у тому числі морально-естетичні) контексти навчального пізнання як психомистецького діявства”.

У експертних висновках кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника Інституту педагогіки АПН України *К. Пономарьової* було зазначено, що подані для розгляду взірці МРП є оригінальними, цікавими, змістовними і відповідають вимогам базової навчальної програми, тому можуть бути рекомендованими до видання.

2. Був проведений моніторинг особистісної адаптованості учнів експериментальних і контрольних класів. Результати цього дослідження (у таблицях та діаграмах) викладені у статті к. психол. н. Ревасевич І.С. [див. 13]. Зокрема, у його висновках зазначається, що “найвищий середній бал пристосованості серед учнів молодших класів отримали вихованці ліцею №157 м. Києва (79,63%). І це певною мірою природно, адже кївська початкова школа дванадцять років займається професійним упровадженням модульно-розвивального навчання, знаходиться на четвертому етапі експериментування, що істотно гуманізує соціально-культурно-психологічний простір освітнього закладу, покращує взаємини у системі “вчитель - наступники”, підвищує рівень розвивальної взаємодії між учасниками освітнього процесу... Це ще раз підтверджує той факт, що чим довше школа займається впровадженням модульно-розвивальної оргсистеми, тим краще вихованці справляються із стресогенними чинниками оточення, виявляють більші адаптивні можливості, легше долають кризові періоди власного життєвого шляху і внутрішні конфлікти, комфортніше почуваються у взаєминах із зовнішнім світом. Саме завдяки високорозвивальному освітньому простору і гуманним способам співжиття учасники навчального культуротворення повно розкривають і реалізують свої нахили і здібності”.

3. Результати пошуково-дослідницької діяльності Т.В. Козлової як вчителя-психолога-дослідника та авторки МРП були викладені в окремій науковій статті [див. 7], у якій описаний досвід проектування розвивальної взаємодії вчителя і учнівської групи у системі інноваційного навчання як багатосторонній процес, котрий утілюється за допомогою сфер змістового модуля й водночас забезпечує динаміку різних форм активності.

4. Був створений МРП з української мови для 3 класу до розділу “Будова слова” (1 частина), що має назву “Пригоди на фабриці пана Творислова” (автор Т.В. Козлова). Отримав гриф МОН України (протокол №7 від 24.06.2009 р.).

До МРП були розроблені сценарії модульно-розвивальних занять, система тестових завдань для вироблення в учнів норм, умінь і навичок, а також здійснене ілюстративно-демонстративне забезпечення.

5. 15 жовтня 2008 року був проведений науково-практичний семінар для вчителів ліцею на тему: “Яким бути підручнику нового століття”.

2009

1. Була підготовлена та захищена нова Програма прикладного дослідження “Проектування та апробація сценаріїв модульно-розвивальних занять з української мови” (2009-2013 роки), а ліцею №157 м. Києва знову надано статус експериментального загальноосвітнього навчального закладу регіонального рівня (протокол №7 від 21.08.2009 р.).

Модульно-розвивальний сценарій зі сторінками розвивальної книжки є альтернативою добре відомих планів-конспектів уроку. Він розкриває логіку викладання вчителем навчального матеріалу, послідовність розгортання змісту

виучуваного розділу від першого етапу (інформаційно-пізнавального) до останнього (духовного). Основна його спрямованість – спричинити інтенсивну внутрішню роботу дитини над реалізацією власного інтелектуального, соціального, морального і духовного потенціалу.

Переваги застосування освітніх сценаріїв у навчальному процесі сутнісно зводяться до трьох моментів: а) його використання дає змогу вчителеві зробити урок максимально ефективним та цікавим для дітей, тому що коли той попередньо працює із сценарієм, то усвідомлює соціально-психологічну мету кожного педагогічного прийому, методу, засобу та форми роботи учнів; б) кожна сторінка названого сценарію доповнюється сторінкою розвивальної навчальної книжки (МРП), що значно полегшує роботу вчителя при підготовці заняття та під час його проведення; в) указаний сценарій описує модульно-розвивальну технологію у форматі одного навчального модуля, що значною мірою підвищує психологічну грамотність вчителя, а звідси і його професійну майстерність як педагога-психолога і водночас режисера освітнього дійства.

2. Проведений Всеукраїнський науково-практичний семінар під керівництвом НДІ методології та економіки вищої освіти для директорів шкіл з теми “Проектування і використання модульно-розвивальних підручників у контексті психомистецьких технологій навчання” (15.05.2009). Його учасники побували на відкритих модульно-розвивальних заняттях, їм роздані універсальна тест-карта “Психолого-педагогічна експертиза ефективності розвивальної взаємодії вчителя і учнів” (автор А. Фурман), фрагменти освітніх сценаріїв відвіданих уроків зі сторінками модульно-розвивальних підручників [див. детально статтю 34].

3. Козлова Т.В. взяла участь у Міжнародній науково-практичній конференції “Український шкільний підручник у Європейському вимірі” (м. Вінниця, 21–22.10.2009), де виступала з доповіддю на тему “Проектування та апробація модульно-розвивального підручника з української мови для початкової школи”.

4. Створений та апробований МРП до розділу “Будова слова. Правопис” (II частина), для 3 класу під назвою “Неймовірні мандри Михайлика Котенка” (автор Т.В. Козлова). Отримав гриф МОН України (протокол №6 від 22.06.2011 р.). До цього МРП розроблений сценарій модульно-розвивальних занять, система тестових завдань для вироблення в учнів норм, умінь і навичок, створене ілюстративно-демонстративне забезпечення навчального процесу.

2010

1. Проведений семінар для учасників Програми підвищення кваліфікації керівників НЗ КМПУ імені Б.Д. Грінченка на тему “Психомистецькі технології та інноваційні методичні засоби (міні-підручники, освітні сценарії занять) як умова для оптимального саморозвитку особистості учня” (5.05.2010 р.). У його рамках продемонстровані модульно-розвивальні заняття та підготовлений роздатковий матеріал: універсальна тест-карта “Психолого-педагогічна експертиза

ефективності розвивальної взаємодії вчителя і учнів” (автор А. Фурман), фрагменти освітніх сценаріїв відвіданих уроків зі сторінками модульно-розвивальних підручників.

2. Проведені пробні заняття з використанням інноваційних засобів (модульно-розвивальні підручники, освітні сценарії, навчально-наочне забезпечення) та інтерактивних методів навчання. Здійснена психолого-педагогічна експертиза ефективності розвивальної взаємодії вчителя та учнів. Зокрема, вчителька Л.О. Богачук (4 жовтня 2010) використала під час модульного заняття навчально-книжковий комплекс “Слово. Значення слова” (3 клас), ефективність їх розвивальної взаємодії з учнями становила 85%. Вчителька О.В. Свешнікова (23 листопада 2010) – комплекс “Будова слова. Правопис” (3 клас), ефективність розвивальної взаємодії – 72,5%. Вчителька О.М. Сулява (14 вересня 2010) – комплекс “Культура мовлення. Текст” (4 клас), ефективність розвивальної взаємодії – 94%. Вчителька В.Д. Трофименко (7 грудня 2010) – комплекс “Правопис іменників” (4 клас), ефективність розвивальної взаємодії – 77,5%. Вчителька Н.І. Торбенко (13 жовтня 2010) – комплекс “Відмінювання іменників” (4 клас), ефективність розвивальної взаємодії – 70%. Загалом на заняттях вчителі продемонстрували високий рівень психологічної грамотності, діти – високу внутрішню вмотивованість, самоактивність, ініціативу, позитивну емоційність та особисту відповідальність.

3. Проведений семінар з учителями-дослідниками, які займаються впровадженням системи модульно-розвивального навчання з теми: “Психологічна грамотність учителя – основа ефективної взаємодії з учнями” (29.12.2010 р.). Навчання проводилося з метою теоретичного та практичного оволодіння вчителями ліцею технологією психомистецького зреалізування освітніх сценаріїв у рамках модульно-розвивальних занять.

4. Створений та апробований МРП до розділу “Будова слова. Правопис” (III частина) для 3 класу під назвою “Молодець, Михайлику” (автор Т.В. Козлова) отримав гриф МОН України (протокол №6 від 22.06.2011 р.). Водночас до нього розроблений сценарій модульно-розвивальних занять, система тестових завдань для вироблення в учнів норм, умінь і навичок, створене ілюстративне забезпечення навчального процесу.

5. Створена комп’ютерна гра на основі сюжету вищезгаданих розвивальних книжок з розділу “Будова слова”, яку було успішно апробовано на уроках з комп’ютерної грамотності.

2011

1. Проведене та проаналізоване експертно-діагностичне вивчення динаміки розвитку позитивної Я-концепції учнів, що проводилося за тестом особистісної адаптованості А.В. Фурмана. Дані наводяться нижче (*табл. 1 і 2*). Таким чином встановлено, що: 1) мають місце зміни у позитивному ставленні друго- і третьокласників столичного ліцею до власного Я та до навколишнього світу:

Таблиця 1

*Особистісна адаптованість учнів 2 класів початкової ланки ліцею №157
м. Києва (14-16.09.2010 рік, у %)*

Види адаптованості особистості	2-А	2-Б	2-В
Адаптованість	82,8	72	71,8
Неадаптованість	8,1	24,8	22,7
Деадаптованість	9,1	3,2	5,5

із 87 опитаних це явно підтвердили майже 50% – 42 учні; 2) ставлення до школи та до навчальних предметів покращилося в 38 учнів; порівняно з минулим роком у графі “цікаві та улюблені предмети” діти почали виділяти й такі, як українська та англійська мови, математика (на противагу малюванню та хореографії при попередньому опитуванні).

Зазначене дає підстави висновувати, що впевненість учнів у своїх здібностях виконувати навіть складні завдання з цих предметів зростає. А це відбувається завдяки зростанню психологічної грамотності викладачів, які у своїй щоденній роботі використовують освітні сценарії та цікаво викладений матеріал у модульно-розвивальних підручниках Т.В. Козлової.

2. Створений та апробований МРП до розділу “Речення. Однорідні члени речення” для 4 класу під назвою “Шкільний експрес” (автор Т.В. Козлова).

3. Створений та апробований МРП до розділу “Речення. Типи речень” для 3 класу під назвою “Квіткова повість або вісім уроків для Вірочки” (автор Т.В. Козлова).

Обидва МРП нині проходять психолого-педагогічну експертизу та готуються на розгляд комісії МОНМС України з метою отримання грифу.

4. Підготовлений звіт Т.В. Козловою про хід та результати прикладного дослідження “Проектування та апробація сценаріїв модульно-розвивальних занять з української мови” (2009-2013) був заслуханий і схвалений ученою радою ІШПО КМПУ імені Б.Д. Грінченка (27.10.2011).

Виконання наукової програми продовжується.

Таблиця 2

*Особистісна адаптованість учнів 3 класів початкової ланки ліцею №157
м. Києва (6-7.10.2011 рік, у %)*

Види адаптованості особистості	3-А	3-Б	3-В
Адаптованість	91	87,3	83,6
Неадаптованість	5,6	3,4	12,8
Деадаптованість	3,4	9,3	3,6

1. *Гуменюк О.Є.* Психологія впливу [монографія] / Оксана Євстахіївна Гуменюк. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 304 с.
2. *Гуменюк О.Є.* Психологія Я-концепції [навч. пос.] / Оксана Євстахіївна Гуменюк. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 310 с.
3. *Гуменюк О.Є.* Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього закладу [монографія] / Оксана Євстахіївна Гуменюк. – Ялта–Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 340 с.
4. *Гуменюк О.* Феномен полімотивації: сутнісний зміст взаємин за модульно-розвивальної системи / Оксана Гуменюк // Психологія і суспільство. – 2001. – №1. – С. 74–123.
5. *Ершов П.М.* Режиссура как практическая психология (Взаимодействие людей в жизни и на сцене) / Пётр Михайлович Ершов. – М.: Искусство, 1972. – 352 с.
6. *Костенко В.* Майбутнє належить інтелектуалам / Віктор Костенко // Освіта. – 1996. – 30 жовтня. – С. 4–5.
7. *Козлова Т.* Технологія створення умов для саморозвитку особистості у модульно-розвивальній системі навчання / Тамара Козлова // Психологія і суспільство. – 2007. – №2. – С. 103–108.
8. Модульно-розвивальна система: теорія, технологія, досвід. Експериментальна СШ №10 м. Бердичева Житомирської області // Рідна школа: Спецвипуск. – 1977. – №2. – 80 с.
9. Модульно-розвивальна система як соціокультурна організація // Психологія і суспільство: Спецвипуск. – 2002. – №3–4. – 292 с.
10. *Ляховський І.* Аура театру як спілкування з прекрасним / Іван Ляховський // Психологія і суспільство. – 2001. – №4. – С. 87–94.
11. Освітні сценарії. Модульно-розвивальне навчання: психомистецькі технології розвивальної взаємодії / За ред. проф. А.В. Фурмана. – Харків: Ранок, 2000. – 110 с.
12. Психологія і суспільство: Спецвипуск, присвячений 85-ій річниці з Дня народження Володимира Андрійовича Роменця. – 2011. – №2. – 190 с.
13. *Ревасевич І.* Психологічні інваріанти особистісної адаптованості школярів у системі модульно-розвивального навчання / Ірина Ревасевич // Психологія і суспільство. – 2007. – №1. – С. 109–127.
14. *Роменець В.А.* Історія психології ХХ століття: [навч. посібник] / В.А. Роменець, І.П. Маноха. – К.: Либідь, 1998. – 992 с.
15. *Фурман А.В.* Вступ до теорії освітньої діяльності: [курс лекцій] / А.В. Фурман. – Тернопіль: ІСО, 2006. – 86 с.
16. *Фурман А.В.* Граф-схеми навчальних курсів у середній і вищій школі: [наук. вид.] / А.В. Фурман. – Тернопіль: НДІ МЕВО, 2009. – 44 с.
17. *Фурман А.В.* Духовність – основа нової школи. Фундаментальний експеримент у лицей №157 м. Києва / Анатолій Фурман // Освіта. – 1996. – 30 жовтня. – С. 2–3.
18. *Фурман А.В.* Ідея професійного методологування: [монографія] // Анатолій Васильович Фурман. – Ялта–Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 205 с.
19. *Фурман А.В.* Методологічна план-карта освітології як синтетичної наукової дисципліни / Анатолій В. Фурман // Вітакультурний млин. – 2006. – Модуль 4. – С. 4–18.
20. *Фурман А.* Модель повноцінної інноваційної діяльності в освітній сфері суспільства / Анатолій Фурман / Освіта і управління. – 2005. – Т.9, №4. – С. 24–37.
21. *Фурман А.В.* Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення: [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 340 с.
22. *Фурман А.В.* Освітні сценарії у системі модульно-розвивального навчання: [наук. вид.] / А.В. Фурман. – Тернопіль: НДІ МЕВО, 2009. – 40 с.

23. *Фурман А.* Порівняння принципів і параметрів наукового проектування традиційної та інноваційної систем освіти / *Анатолій Фурман* // *Психологія і суспільство*. – 2008. – №4. – С. 137–163.
24. *Фурман А.В.* Психокультура української ментальності: [2-е наук. вид.] / *Анатолій Васильович Фурман*. – Тернопіль, 2011. – 168 с.
25. *Фурман А.* Система інноваційної освітньої діяльності модульно-розвивальної школи та її комплексна експертиза / *Анатолій Фурман* // *Психологія і суспільство*. – 2005. – №2. – С. 29–75.
26. *Фурман А.* Соціально-психологічна експертиза модульно-розвивальних занять у школі [наук. вид.] / *Анатолій Фурман*. – К.: Правда Ярославичів, 1999. – 56 с.
27. *Фурман А.* Теоретична концепція інноваційного програмово-методичного забезпечення освітнього процесу / *Анатолій Фурман* // *Психологія і суспільство*. – 2008. – №3. – С. 123–159.
28. *Фурман А.В.* Теорія і практика розвивального підручника [монографія] / *Анатолій Васильович Фурман*. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 288 с.
29. *Фурман А.В.* Теорія навчальних проблемних ситуацій: психолого-дидактичний аспект: [монографія] / *Анатолій Васильович Фурман*. – Тернопіль: Астон, 2007. – 164 с.
30. *Фурман А.В.* Фундаментальний соціально-психологічний експеримент у школах України: Анатомія пошуку / *Анатолій В. Фурман* // *Освіта і управління*. – 1997. – Т.1, №3. – С. 39–56.
31. *Фурман А.В., Гуменюк О.Є.* Психологія Я-концепції: [навчальний посібник] / *А.В. Фурман, О.Є. Гуменюк*. – Львів:Новий світ-2000, 2006. – 360 с.
32. *Фурман А.В., Гіряк А.Н.* Психодидактична експертиза модульно-розвивальних підручників: [монографія] / *Анатолій Васильович Фурман, Андрій Несторович Гіряк*. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 312 с.
33. *Фурман А., Ковальова Т.* Категорійна матриця взаємозв'язку образів суб'єктивної реальності і психологічних чинників самоактуалізації дорослого / *Анатолій В. Фурман, Тетяна Ковальова* // *Психологія і суспільство*. – 2011. – №4. – С.42–51.
34. *Фурман А.В., Козлова Т.* Проектування і використання модульно-розвивальних підручників у контексті психомистецьких технологій навчання / *Анатолій В. Фурман, Тамара Козлова* // *Психологія і суспільство*. – 2009. – №3. – С. 201–204.
35. *Фурман А.В., Костенко В.І.* Школа віри: програма дослідно-експериментальної роботи / *А.В. Фурман, В.І. Костенко*. – К.: Рада, 1996. – 47 с.